

VPLIV INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ NA VELIKOST SOCIALNIH OMREŽIJ V KONTEKSTU LOKALNO-GLOBALNIH DINAMIK**

Povzetek. Prispevek se ukvarja s prehodom od medosebne povezanosti na osnovi teritorija k omrežjem in s tem v določeni meri tudi od lokalnega na globalni nivo. Avtor pri tem izhaja iz časovno in teritorialno neodvisnega delovanja informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki so glavno sredstvo povezovanja današnjih posameznikov. V tem smislu se na osnovi analize sekundarnih empiričnih podatkov v prispevku prepravi, da velikost, struktura in (teritorialni) domet današnjih socialnih omrežij. Poleg tega avtor predstavi razmišljanje, da v družbi, katere delovanje v veliki meri temelji na informacijsko-komunikacijskih tehnologijah, ni več nujna skladnost med fizičnim in družbenim prostorom, s čimer se nakazuje smer nadaljnega razvoja deteritorializacije družbene organizacije.

Ključni pojmi: socialna omrežja, informacijsko-komunikacijske tehnologije, lokacija, kibernetiki prostor, lokalno, globalno

Uvod

Smo v obdobju hitro rastočih globalnih dinamičnih medosebnih povezav, ki večinoma temeljijo na informacijsko-komunikacijskih tehnologijah (IKT). Posledično pri povezovanju družbenih akterjev časovno-teritorialne ovire ne igrajo (več) tako pomembne vloge kot nekoč. V tem kontekstu zato govorimo o prehodu od medosebne povezanosti na osnovi teritorija k omrežjem in s tem v določeni meri tudi od lokalnega na globalni nivo. Izhajajoč iz tega, je razvidno, da postaja vse bolj pomemben povezovalni dejavnik današnjih akterjev družbena in ne (več zgolj) prostorska dimenzija, kar ima pomembne učinke tudi na procese in odnose, ki zadevajo socialna omrežja. V tem kontekstu me v prispevku zanimajo predvsem učinki, ki jih ima uporaba IKT na socialna omrežja današnjih posameznikov. Pri tem posebno pozornost namenjam »širitvi« tovrstnih omrežij z lokalnega na globalni nivo ter njihovi velikosti.

* Doc. dr. Blaž Lenarčič, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerza na Primorskem.

** Izvirni znanstveni članek.

Slednje je dokaj dobro dokumentirano z mednarodnimi empiričnimi študijami, ki pa jim umanjka umestitev v širše sociološko-teoretične okvire z vidika družbeno-prostorskih sprememb, kar je ključni namen tega prispevka. Hkrati pa moram na tem mestu izpostaviti, da želim s tem prispevkom spodbuditi tudi izjemno pomembno sociološko razpravo o odnosu med fizičnim in družbenim prostorom. Tako domači kot tuji avtorji temu razmerju namreč (zaenkrat) ne posvečajo večje pozornosti.

Družbeno-tehnološki vidiki povezovanja posameznikov

V zadnjem času se socialna omrežja povezuje predvsem s *social network sites*¹ (SNS) (npr. Facebook in Twitter), vendar je to entiteta, ki je stara kot sama družba, oziroma povedano natančneje, slednja temelji na njih. Na tej ideji gradi svoje razumevanje družbe tudi Simmel (1993), ki jo opredeli kot kompleksen preplet bolj ali manj trajnih, zavestnih in/ali nezavednih, mimo-bežnih in/ali usodnih vezi, vzpostavljenih med posamezniki.

Vsi veliki sistemi in nadindividualne organizacije, na katere pomislimo ob pojmu družb, niso nič drugega kot strditve – v trajnih okvirih in samostojnih tvorbah – neposrednih, vse življenje iz ure v uro, sem in tja potekajočih vzajemnih učinkovanj med individui. /.../ Družba pa v svojem nenehno uresničujočem se življenju vedno pomeni, da so posamezniki povezani prav zaradi medsebojnega vplivanja in določanja. /.../ Družba je /.../ le ime za okolico individuov, ki so s pomočjo tako učinkujočih medsebojnih vezi povezani drug z drugim in ki jih zato označujemo za celoto, podobno kot vidimo celoto v sistemu telesnih gmot, ki se v svojem obnašanju popolnoma določajo v vzajemnem delovanju. (Simmel, 1993: 13)

¹ V prispevku namenoma ne uporabljam (aktualnih) slovenskih prevodov angleškega izraza *social network sites* v »družbena omrežja«, »socialna omrežja« in/ali »družabna omrežja«. V zvezi z ustreznostjo teh prevodov se do sedaj (žal) še ni resneje diskutiralo in po mojem mnenju je njihova uporaba v tem kontekstu problematična. Programska oprema je družbena v smislu, da je proizvod družbenih procesov oziroma proizvod posameznikov in njihovih odnosov, poleg tega je tudi aplicirana in uporabljena v družbenih (sub)sistemi. Prevod v »socialno omrežje« je neustrezen, ker gre za uveljavljen sociološki termin z bogato teoretsko in empirično raziskovalno tradicijo. Glede poimenovanja »družabna omrežja« pa moram izpostaviti, da večinska (upo)raba tovrstnih aplikacij in programske opreme ne izpolnjuje kriterijev družabnosti (npr. všečkanje fotografij), zaradi česar dinamika, ki se odvijajo s pomočjo te programske opreme, nikakor ni mogoče posplošiti in jih v celoti označiti za družabne. Vsekakor pa uporaba *social network sites* v določenih primerih lahko spodbuja razvoj družabnih aktivnosti uporabnikov. Izhajajoč iz tega, sem pred časom pričel razmišljati o sintagmi sociabilna programska oprema (Lenarčič, 2010). Glede na to, da ta prispevek ni pravo mesto za utemeljevanje tovrstne terminologije, v izogib novim terminološkim težavam v prispevku uporabljam izvirno (angleško) poimenovanje te programske opreme, in sicer *social network sites*, oz. uveljavljeno kratico SNS.

Simmel je bil prvi, ki je predstavil omrežno perspektivo družbe in jo tudi povezal s spremembami industrijske revolucije. In sicer je v enem izmed svojih pomembnejših del (1903) dokazoval, da je življenje predvsem v večjih mestih fluidna oblika omrežij posameznikov. Podobne ideje zasledimo tudi pri Simmlovem sodobniku Tönniesu (1999), ki je v okviru različnih tipov skupnosti razmišljal tudi o skupnosti duha. Pri tem konceptu gre za razširitev skupnosti kraja, ki se razvije iz skupnosti krvi. Skupnost duha namreč sega od prijateljev preko velikih religijskih skupnosti pa vse tja do celotne človeške skupnosti.

Wellman (1996) je prepričan, da socialna omrežja kot takšna ne obstajajo, ampak so zgolj uporaben analitični konstrukt za razumevanje določenih družbenih dinamik. Po njegovem mnenju je namreč oblika in vrsta socialnega omrežja odvisna od tega, kako ga raziskovalec definira in meri. V tem je tudi eden izmed vzrokov obstoja več definicij socialnih omrežij. Na primer Castilla et al. (2000) socialno omrežje definirajo kot celoto vozlišč ali akterjev (oseb ali organizacij), povezanih z družbenimi odnosi ali specifičnimi vezmi. Vez oziroma povezava med dvema akterjema ima določeno moč in vsebino, ki lahko vključuje informacije, nasvete, skupne interese ter določeno stopnjo zaupanja. Iglič (1988) socialna omrežja razume kot socialno okolje akterjev, kjer je bistvena struktura relacij med njimi. Rainie in Wellman (2012) pa jih v splošnem definirata kot skupek odnosov med člani omrežja, naj so to ljudje, organizacije ali nacije. Na podlagi ključnih elementov navedenih definicij socialnega omrežja lahko izpostavim, da je socialno omrežje razvejana in dinamična družbena struktura, sestavljena iz vozlišč (posameznikov), ki jih povezuje vsaj eden izmed specifičnih tipov medsebojne odvisnosti, kot so na primer vrednote, ideje, prijateljstvo ipd. Pri tem je vrednost omrežja določena s potencialno uporabnostjo za posameznega člana.

Vrste vezi v socialnem omrežju

Pri preučevanju socialnih omrežij v splošnem razlikujemo dva pristopa. Prvi se imenuje celostni omrežni pristop, ki obravnava omrežje kot matriko vseh vezi, ki vsebujejo določene relacije v definirani populaciji (npr. soseska, organizacija ipd.). Drugi pristop pa je osebni omrežni, ta obravnava enodimenzionalne povezave določenega omrežja s pozicije ključnega posameznika (ego). Te povezave Granovetter (1973) razdeli na osnovi jakosti, in sicer na krepke in šibke, pri čemer je zanj moč vezi »/.../ kombinacija vloženega časa, emocionalne intenzitete, intimnosti (vzajemno zaupanje) in recipročnih storitev /.../« (Granovetter, 1973: 1316).² Značilnost omrežja, v kate-

² Poleg šibkih in krepkih Granovetter (1973) omenja tudi odsotne vezi, ki jih označuje pomanjkanje odnosa, ter vezi brez vsebinske pomembnosti.

rem prevladujejo krepke vezi, je torej zaprtost, saj so odnosi med enotami precej osebni in neposredni. Poleg tega tovrstna omrežja sestojijo iz relativno majhnega števila enot, saj je za vzdrževanje vezi med njimi potrebno vložiti veliko energije in časa, medtem ko je omrežje šibkih vezi praviloma večje, saj temelji na formaliziranih povezavah med enotami.

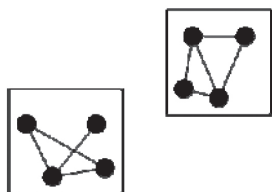
Na področje šibkih in krepkih vezi med posamezniki je posredno posegel tudi Burt (1992), ki se je primarno ukvarjal z vplivom števila povezav v egocentričnem socialnem omrežju na kakovost informacij, ki jih iz njega pridobi ego. Pri tem ugotavlja, da po eni strani lahko več povezav pomeni večjo izpostavljenost dragocenim informacijam ter njihovemu hitrejšemu pridobivanju, po drugi strani pa povečevanje velikosti omrežja brez upoštevanja njegove raznovrstnosti tega ohromi v več pomembnih smereh. Ključna ugotovitev, do katere je Burt (prav tam) prišel na podlagi empiričnih raziskav, je, da posamezniki pridobivajo prednosti z izkoriščanjem informacijskih lukenj v formalni družbeni strukturi. V tem smislu Granovetter (1973); Castilla et al. (2000); Boase et al. (2006) ter Yuan in Gay (2006) na podlagi empiričnih raziskav ugotavljajo, da se pri iskanju rešitev, idej ipd. veliko slabše obnesejo manjša, tesnejša socialna omrežja (krepke oziroma jedrne vezi) kot pa večja omrežja (šibke oziroma pomembne vezi). Za takšno *moč šibkih vezi* (Granovetter, 1973) vsi omenjeni avtorji ponujajo isti argument, in sicer da ima skupina tesnih prijateljev, ki večino stvari počne skupaj, po eni strani enako vedenje, po drugi strani pa tudi homogena mnenja o določenih zadevah, medtem ko ima večja (heterogena) skupina posameznikov s povezavami v druga okolja oziroma omrežja dostop do več različnih informacij. S tega vidika družbeni akterji učinkoviteje delujejo, če imajo več raznovrstnih šibkih vezi oziroma če so vključeni v več socialnih omrežij, kot pa če imajo nekaj krepkih vezi zgolj znotraj enega samega omrežja. Omenjene značilnosti so ključne posledice procesa širjenja socialnih omrežij z lokalnega na globalni nivo.

Širitev socialnih omrežij z lokalnega na globalni nivo

Za Meyrowitza (1985) sta bila komunikacija in fizično premikanje (potovanje) pred pojavom elektronskih medijev (TV) sinonim. Do tedaj so bili ključni komunikacijski kanali, preko katerih so se premikali posamezniki oziroma mediji (pisma), ceste, poti, železnica ipd. To je med drugim pomenilo, da je bil tempo komunikacije omejen na hitrost, s katero so potovali fizični mediji, kar se je spremenilo s pojavom telegrafa, ki je informaciji prvič v zgodovini omogočil hitrejšo premikanje od fizičnega premikanja njenega dotedanjega medija. Za proces človeške komunikacije to med drugim pomeni dokončno prekinitev s tesno povezavo fizičnega in družbenega prostora. Pred tem razlik med fizičnimi kraji in družbenimi situacijami,

razen v primeru pisne komunikacije, ni bilo, kajti določena situacija je potekala na določenem kraju, za spremembo pa je bil potreben fizični premik posameznika. Takšno stanje je pomenilo, da je družbeno situacijo akterjev v veliki meri določal fizični kraj, kar je v svojem delu dokazoval na primer Goffman (1959). Poleg tega je telegraf prinesel spremembe tudi na področje intenzivnosti in dometa medosebne komunikacije, ki je pomembna predvsem pri medsebojnem povezovanju in druženju posameznikov, zato ga tudi Wellman (2001) uporablja kot kriterij, na podlagi katerega razlikuje med tremi stopnjami povezovanja ljudi.³ In sicer prvo (slika 1) metaforično poimenuje *povezanost od vrat do vrat*, kjer je doseg komunikacije odvisen od tega, kakšno razdaljo so akterji sposobni premagati s fizičnim premikanjem. V to obliko povezanosti se uvrščajo tradicionalne ali predmoderne oblike družbenoomrežnih formacij, ki so vzpostavljene preko fizičnega prostora oziroma geografskih referenc, ki determinirajo posameznikovo vključenost v lokalne institucionalne oblike in strukture.

Slika 1: (LOKALNA) POVEZANOST OD VRAT DO VRAT

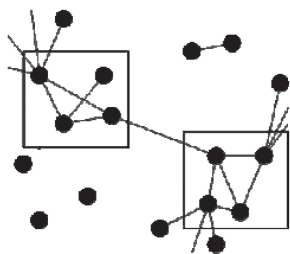
Vir: Chua, Madej in Wellman (2011)

Značilnost predindustrijske družbene oblike je torej tesna povezanost in prostorska bližina akterjev. Posledično jo zaznamuje tudi prekrivanje družabnih krogov (družina, prijatelji, služba, religija ipd.), kar med drugim pomeni, da znanje in informacije prihajajo iz skupine in večinoma v njej tudi ostanejo. Tehnološki razvoj družbe, vse večja dostopnost osebnih in javnih prevoznih sredstev, predvsem pa stacionarnih telefonov in osebnih računalnikov s fiksnim dostopom do interneta vzpostavljajo *povezanost od kraja do kraja* (slika 2). Omenjeni komunikacijski pripomočki tega obdobja medsebojno povezujejo akterje na točno določenih krajih, in sicer kjer so nameščeni, to pa je večinoma v njihovih domovih, zaradi česar Wellman (prav tam) to povezovanje imenuje tudi *glokalna povezanost*. Za to obdobje je značilno članstvo v več skupnostih, ki si niso teritorialno blizu, in domestifikacija

³ Podobno idealnotipsko razčlenitev zasledimo tudi pri drugih avtorjih, na primer pri Pescosolido in Rubin (2000) ter Spencer in Pahl (2006).

družabnega življenja (Putnam, 2000). Družabni krogi akterjev se ne prekrivajo nujno, temveč predstavljajo sfere aktivnosti, v katerih je članstvo lahko izbira (delo) ali dediščina (družina). V primerjavi s predhodnim obdobjem takšna družbena dinamika povečuje proces formacije omrežij, ki dajejo pou-darek informacijam in izbiri ter manj sorodstvu in fizični bližini.

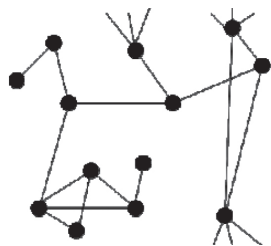
Slika 2: (GLOKALNA) POVEZANOST OD KRAJA DO KRAJA

Vir: Chua, Madej in Wellman (2011)

V današnjem času so pglavlatni komunikacijski pripomočki (GSM-tele-foni, prenosni in tablični računalniki ipd.) večinoma brezžični, zaradi česar jih uporabniki nosijo s seboj. S tem jim je omogočeno komuniciranje kjer-koli in kadarkoli, kar na potencialno globalnem nivoju po Wellmanu (prav tam) ustvarja *povezanost od osebe do osebe* (slika 3).

Slika 3: (GLOBALNA) POVEZANOST OD OSEBE DO OSEBE

Vir: Chua, Madej in Wellman (2011)

Za to vrsto povezovanja je po Chua, Madej in Wellman (2011) značilno, da »omreženi« posamezniki med seboj komunicirajo kot posamezniki, kar ustvarja edinstveno družbeno situacijo, v kateri akterji delujejo bolj v smislu omreženih posameznikov in manj v smislu članov tesno povezanih skupin. Povedano drugače, družabne vezi so organizirane okrog posameznika in ne več okrog skupnosti, kot so družina⁴ ali soreska. Poleg tega je za to obdobje

⁴ Družinski člani imajo večinoma vsak svoj GSM-telefon, svoj profil na Facebooku ipd., kar jih pove-

(prav tam) značilen tudi porast v pogostosti komunikacije med posamezniki, predvsem prijatelji in sorodniki. Komunikacija, posredovana preko IKT, je namreč postala hitrejša, cenejša in veliko bolj učinkovita kot medsebojno obiskovanje, izmenjava pisem ali uporaba fiksnega telefona.

Na osnovi do sedaj povedanega so ključne značilnosti povezovanja v tej t.i. globalni oziroma omrežni družbeni strukturi naslednje:

- Družabni krogi se ne prekrivajo nujno, so pa med seboj lahko ohlapno povezani.
- Povezave med posameznimi akterji so pogojne in fleksibilne. Osnova te strukture namreč leži v spoznanju, da (po Bauman, 2009) družabno življenje temelji v glavnem na kratkotrajnih in pogojnih odnosih. Posamezniki so svobodni v tem, ali se spustijo v odnos, kdaj odidejo iz njega ipd.
- Odnosi med akterji so izrazito tehnološko posredovani, kar posledično pomeni velik porast v hitrosti in kvantiteti komunikacije.
- Posamezniki postanejo pomembni za integracijo različnih družbenih sfer, v katere so vključeni.
- Geografska referenca socialnih omrežij, ki se oblikujejo znotraj te strukture, ni ne lokalna skupnost ne nacionalna država, ampak potencialno globalna.

Predstavljene idealnotipske strukture povezanosti, ki izhajajo izključno iz sprememb na tehnološkem področju in iz mobilnosti ljudi, kažejo, da sta fiksni telefon in računalnik v kontekstu medosebne komunikacije odpravila nujni predpogoj fizične bližine akterjev, hkrati pa sta vzpostavila novega, in sicer prisotnost na kraju, kjer je komunikacijski pripomoček fiksno nameščen. Slednjega odpravlja današnja brezžična prenosna tehnologija, ki akterja osvobaja fiksnega kraja in ga – metaforično rečeno – spreminja v portal, namenjen ustvarjanju in vzdrževanju različnih omrežij, med katerimi lahko svobodno in od časovno-teritorialnih ovir neodvisno preklaplja. V takšnem preklapljanju Castells (1996) prepoznava prispevek IKT k širitvi družabnih vezi v današnji družbi, za katero se zdi, da je v procesu hitre individualizacije, medtem ko Bakardjieva (2003) v tem kontekstu govori o nemobilnem druženju posameznikov. K večjemu porastu povezeljivosti posameznikov pa ni prispeval zgolj napredek v razvoju (komunikacijske) tehnologije ter njena vse večja dostopnost, ampak tudi širši tehnološki in družbeni dejavniki, med katerimi izstopajo predvsem naslednji (Rainie in Wellman, 2012):

- avtomobili in letalski promet sta prispevala k večji dostopnosti potovanj, kar širi socialna omrežja po celem svetu;

zuje z njihovim osebnim socialnim omrežjem. S tega vidika člani družine delujejo bolj v smislu posameznikov v omrežju in manj kot člani solidarnostne skupnosti, tj. družine.

- mir v svetu in širitev trgov sta ustvarila komercialno in družbeno povezanost;
- struktura družine, družbene vloge in družbena odgovornost so pomembno prispevale k preoblikovanju gospodinjstva iz skupnosti v omrežje;
- strukturirane in zamejene prostovoljne organizacije se spreminjajo v bolj *ad hoc*, odprta in neformalna omrežja, s čimer se širi njihova raznovrstnost in število članov;
- v razvitem svetu je delo postalo fleksibilno, kar vpliva na večjo pretočnost delovne sile⁵;
- posamezne družbe so vse manj zamejene z etničnostjo, spolom, religijo ipd.

Našteti dejavniki so v kombinaciji s tehnologijo, ki odpravlja predpogoj prisotnosti na točno določenem fizičnem kraju, v vsakdanje življenje posameznikov vnesli pomembni spremembi, in sicer odmik od delovanja v zgolj enem kraju oziroma na enem teritoriju ter razširitev njihove vključenosti v več (raznovrstnih) družbenih entitet. To med drugim pomeni pojav nove dimenzije družbenega življenja, kot tudi izkušnje družbene realnosti, kjer se odvijajo interakcije med akterji, ki si ne delijo skupnega časa (asinhronost) in fizičnega kraja. V tem kontekstu so IKT povezale prej oddaljene družbene kraje, premaknile mejo med javnim in zasebnim ter nenazadnje oslabile tesno povezavo med socialnimi situacijami in fizičnimi kraji. V zvezi s slednjim je (čeprav na primeru telegrafa) podal pomembna opažanja že Meyrowitz: »Kot vsi elektronski mediji tudi telegraf ne zgolj da definira meje, ki jih je postavila razdalja, ampak zaobide tudi družbene obrede prehoda, to je dejanje fizičnega in družbenega premikanja od ene pozicije do druge« (Meyrowitz, 1985: 116). IKT so vsekakor močno spremenile pomembnost fizične prisotnosti v smislu izkustva družbenih dogodkov, s čimer se je spremenila realnost družbenega delovanja predvsem v treh segmentih (Rainie in Wellman, 2012):

- ljudje lahko posegajo preko sveta tesno povezanih skupin, kar v medosebne odnose prinaša večjo raznovrstnost;
- akterji imajo večjo komunikacijsko moč in večjo sposobnost pridobivanja informacij, obenem so sami ustvarjalci in potrošniki (*prosumers*) vsebin;
- IKT omogočajo časovno-teritorialno neodvisne stike, kar ima za posledico nenehno prisotnost in zavedanje o drugih članih iz določenega socialnega omrežja.

⁵ Eden izmed pomembnejših vzrokov tega procesa je prestrukturiranje lokalno-regionalnih delovnih okolij iz delovno intenzivne ekonomije nizke dodane vrednosti v ekonomijo znanja. Več o tem glej v Trček (2012).

Avtorja izpostavljata, da so takšni pogoji družbenega delovanja ustvarili nov sistem, ki ga imenujeta omrežni individualizem. Njegova ključna značilnost je, da ljudje delujejo bolj kot povezani posamezniki in manj kot ugnedeni člani skupin ali skupnosti. »/.../ omrežni posamezniki imajo lahko vrsto vezi, na katere potencialno računajo, ampak je veliko manj verjetno, da imajo zanesljivo 'domačo' skupnost« (Rainie in Wellman, 2012: 12). Povedano drugače, današnji posamezniki so člani več raznovrstnih omrežij in se vse manj zanašajo na dolgoročno oziroma stalna članstva v določenih skupinah in/ali skupnostih.

Velikost socialnih omrežij in informacijsko-komunikacijske tehnologije

SNS razumem kot orodje, ki uporabnikom dokaj enostavno in z relativno malo vloženega napora omogoča vzpostavljanje in vzdrževanje socialnih omrežij. Kot sem predhodno pokazal, tovrstna omrežja vse manj določa fizična bližina akterjev, zaradi česar se razpenjajo na lokalno-globalni ravni. Zato si je na tem mestu smiselno najprej postaviti vprašanje, koliko enot lahko v svojem omrežju vzdržuje današnji posameznik. Pri odgovoru nanj je potrebno upoštevati tako biološke kot družbene dejavnike. Za pojasnitev prvih se bom najprej poslužil Millerjeve (1956) ideje o pretočni zmogljivosti (*channel capacity*) človeških možganov. In sicer Miller (prav tam) pravi, da možgani ljudi lahko obvladajo le določeno količino informacij; ko je ta enkrat presežena, nas informacije preplavijo in takrat se pojavi informacijska preobremenitev. Če to idejo prenesem na polje povezovanja med posamezniki, lahko postavim tezo, da na določeni točki obvladovanja medsebojnih razmerij dosežemo preobremenitev z odnosi. Ozadje problema informacijske preobremenitve oziroma preobremenitve z odnosi na zelo eksakten način v svojem poljudnem delu predstavi Gladwell (2004).

Če pripadaš skupini petih ljudi /.../, moraš slediti desetim ločenim odnosom: svojim odnosom s štirimi drugimi v svojem krogu ter šestim drugim dvosmernim odnosom med ostalimi. To pomeni poznati vse v svojem krogu. Razumeti moraš osebno dinamiko skupine, obvladovati različne osebnosti, skrbeti, da so vsi srečni, zadovoljevati lastne zahteve in tako naprej. Če pripadaš skupini 20 ljudi, se moraš ukvarjati s 190 dvosmernimi odnosi: 19 je takih, v katere si vpleten sam, 171 pa je odnosov med drugimi člani skupine. Skupina je petkrat večja, količina obvladovanja informacij, ki je potrebna za to, da »poznaš« ostale člane, pa se je povečala kar dvajsetkrat. Z drugimi besedami, celo zelo majhno povečanje skupine ustvari občutno dodatno družbeno in intelektualno breme. (Gladwell, 2004: 138)

Takšno stanje preobremenjenosti je s pomočjo IKT mogoče relativno hitro doseči, vendar se uporabniki tovrstnih tehnologij lahko v določeni meri izognejo omenjenim težavam z uporabo posebnih funkcij (npr. prikazovanje identitete ključnega, odzivnik, izklop ipd.), ki jih komunikacijski pripomočki omogočajo. Te funkcije omogoča tudi SNS. Na primer Facebook je svojim uporabnikom ponudil aplikacijo, s pomočjo katere »prijatelje«⁶ razvrstijo v določene kategorije (bližnji prijatelji, znanci, družina, delo in izobraževanje), na podlagi česar lahko nato omejijo prikaze njihovih objav na lastnem »zidu«, da se izognejo poplavi (neželenih in nepomembnih) informacij. Takšne funkcije komunikacijskih pripomočkov uporabnikom omogočajo možnost doseganja določene stopnje svobode pri odločanju, s kom, koliko časa in kdaj bodo komunicirali.

Ko je govor o velikosti posameznikovega socialnega omrežja in obremenjenosti z odnosi, moramo upoštevati, da vse enote iz določenega omrežja ne potrebujejo enake količine napora, potrebnega za vzdrževanje medsebojnih relacij. Na primer, ohranjanje statusa najboljšega prijatelja (krepka vez) zahteva ogromno čustvene energije, časa in napora, zaradi česar je njihovo število temu primerno nizko. Vložek v vzdrževanje statusa znanca (šibka vez) pa je relativno nizek, včasih zadostuje že pozdrav, kar pomeni, da je njihovo število v socialnem omrežju posameznika lahko izjemno visoko. Eden najbolj citiranih raziskovalcev s področja raziskovanja velikosti socialnih omrežij posameznikov je Dunbar (1993), ki je razvil enačbo, s katero lahko izračunamo prag velikosti družbene skupine tako, da izmerimo velikost neokorteksa v primerjavi z velikostjo celotnih možganov. Najprej je enačbo testiral na primatih, potem pa še na ljudeh, kjer je prišel do števila 147,8, ki se ga ponavadi zaokrožuje na 150.

Da bi potrdil svojo ugotovitev glede optimalnega števila enot v socialnem omrežju akterja, Dunbar (prav tam) navaja različne primere agregacij posameznikov iz zgodovine in kulture, ki so vsebovale med 150 in 200 članov. Na primer neolitske vasi v Mezopotamiji so imele med 150 in 200 prebivalcev,

⁶ Boyd (2006) poudarja, da pomen prijateljstva v kontekstu kibernetnega prostora ni nujno enak kot v kontekstu fizičnega prostora. V kontekstu SNS je termin prijatelj uporabljen za označitev artikuliranih odnosov ne glede na intenzivnost ali tip medsebojne povezave. To misel je v svojem znanem esej razvijala C. Rosen (2007), ki pravi, da se prijateljstvo v kibernetnem prostoru korenito razlikuje od prijateljstva v fizičnem. Zanj je v svojem tradicionalnem smislu prijateljstvo razmerje, ki v širokem pomenu besede vključuje skupne interese, vzajemnost, zaupanje in postopno razkrivanje intimnih podrobnosti znotraj specifičnih (in kulturnih) kontekstov. Ker je prijateljstvo odvisno od vzajemnih razkritij, ki pred ostalim svetom ostanejo skrita, lahko uspeva le znotraj meja zasebnosti. S tega vidika je zanj ideja javnega prijateljstva nesmisel. S sociološkega vidika termin prijatelj opredeljuje močno vez z določeno osebo, medtem ko je za znanca značilna šibka vez. Glede na to, da tovrstna poimenovanja označujejo pomembnost vezi med posamezniki, termina prijatelj ne moremo uporabljati za opredelitev vseh vrst vezi v naših socialnih omrežjih, kot se to počne v kontekstu SNS (npr. Facebook). Sam se pridružujem tovrstnim razmišljanjem, zato v kontekstu SNS besedo prijatelj uporabljam izključno v narekovajih.

podobno so imele angleške vasi med letoma 1100 in 1800 okrog 150 prebivalcev, osnovne vojaške enote Rimskega cesarstva so bile sestavljene iz približno 130 mož, vse od 16. stoletja naprej pa to število velja tudi za moderno vojsko. In prav ta »vojaški« argument je za avtorja še posebej pomemben, namreč vojaške enote morajo delovati izjemno učinkovito v smislu koordinacije na bojiščih. Iz tega sledi, da je borbena moč enote odvisna od njene velikosti. Po Dunbarjevih (prav tam) navedbah je najmanjša neodvisna moderna vojaška enota sestavljena iz maksimalno 200 posameznikov, kar utrjuje prepričanje, da je najvišja meja članov postavljena s številom posameznikov, ki lahko skupaj učinkovito delujejo kot koordinirana skupina. Nedvomno so vojaški strategji prišli do te številke preko stoletnih praktičnih izkušenj. Enako pravilo velja tudi za moderne zahodne industrijske družbe, kjer se je po sociometričnih raziskavah, ki jih Dunbar (prav tam) navaja, pokazalo, da se pri številu 150 posameznikov pojavi negativen učinek velikosti skupine tako glede skupinske kohezije kot tudi zadovoljstva z delovnim mestom. V tem smislu neformalno pravilo poslovnih organizacij identificira število 150 kot kritično mejo učinkovite koordinacije delovnih nalog in tokov informacij preko neposredovanih vezi med zaposlenimi. Iz tega sledi, da večja kot je organizacija, večje število nadzornikov je potrebnih, da zagotovijo njeno tekoče delovanje. Vzrok za takšno število je po njem izjemno preprost, namreč ob preseganju števila 150 postane vedenje posameznikov težko obvladovati zgolj na podlagi neformalnega oziroma socialnega nadzora. Današnje religiozno-fundamentalistične skupnosti, ki jih avtor omenja v svojem delu (npr. Huteriti v ZDA), raje kot da vzpostavijo formalni oziroma institucionalizirani nadzor, ob porastu števila članov nad število 150 skupnost razdelijo na manjše enote. Podobno prakso imajo tudi današnji naseljenci na določenih področjih Nove Gvineje. Skratka, »ko skupnost preseže to število (150, op. avt.) članov, so za vzdrževanje družbene kohezije osnovni sorodstveni odnosi in naklonjenost nezadostni; stabilnost postane mogoča zgolj z vzpostavitvijo formalnih in hierarhičnih struktur znotraj družbe« (Forge v Dunbar, 1993: 8). Med psihološkimi vidiki vzdrževanja socialnih omrežij se kot pomemben dejavnik pokaže zgornja meja družabnih stikov, ki jo lahko posameznik obvlada. Na tem mestu se Dunbar (1993) opre na Colemanovo študijo prijateljskih vezi med tiskarskimi delavci, ki je pokazala, da je posameznik sposoben vzdrževati in slediti največ 150 drugim posameznikom. Da bi ugotovila velikost posameznikovega socialnega omrežja v sodobni zahodni družbi, sta Hill in Dunbar (2002) na primeru prebivalcev Velike Britanije izvedla empirično študijo, ki je temeljila na številu izmenjave božičnih voščilnic. Avtorja sta izhajala iz prepričanja, da izmenjava tovrstnih voščilnic predstavlja edinstven trenutek v letu, ko se posamezniki potrudijo vzpostaviti stik z ljudmi, ki jih posebej cenijo. Skratka, rezultati so pokazali, da je v povprečju ena oseba poslala 64 voščilnic v gospodinjstva, katerih skupna vsota članov je znašala 150.

Kar močno pogrešam pri Dunbarjevem (1993) delu, je, da ni posebej razložil, v kakšnem odnosu naj bi bil akter (ego) z ostalimi 150 člani (alterji) njegovega socialnega omrežja, oziroma če uporabim Granovetterjev (1973) pojasnjevalni aparat, kakšne vezi naj bi vladale med njimi. V enem izmed svojih kasnejših del se Dunbar (2010) dotakne značilnosti vezi med akterji, ampak kot je razvidno iz spodnjega citata, gre še vedno za precej ohlapno in splošno pojasnitev, ki ne da potrebnih odgovorov.

Eden izmed načinov definiranja Dunbarjevega števila je, da gre za skupino ljudi, pri kateri vam, če bi jih ob treh zjutraj srečali ob postanku v čakalnici hongkonškega letališča, ne bi bilo nerodno iti do njih in reči: Pozdravljeni! Kako ste? Nisem vas videl že celo večnost! V bistvu bi se ti ljudje počutili užaljene, če tega ne bi storili. Ne bi se vam jim bilo potrebno predstaviti, ker bi vedeli, kam v njihovem družabnem svetu sodite, in vi bi vedeli, kam sodijo oni v vašem. In če bi okoliščine privedle do tega, bi vam na prošnjo naredili tudi uslugo. (Dunbar, 2010: 28)

V istem delu je še eno pojasnilo, s katerim Dunbar (prav tam) nekoliko bolj osvetli vrsto vezi, ki so vzpostavljene v množici 150 posameznikov. In sicer pravi, da 150 ljudi v družabnem svetu določenega posameznika ne tvori homogene skupine. Raziskava, ki jo je opravil, je namreč razkrila, da socialna omrežja dejansko sestojijo iz različnih slojev ali krogov poznanih ljudi. Velikost teh družabnih krogov se po njem nagiba k povečevanju za približno trikrat – v notranjem krogu je 5 najboljših prijateljev, sledijo krogi s po 15 dobrimi prijatelji, 50 prijatelji in 150 znanci. Pri tem izpostavlja, da vsak naslednji krog vključuje kroge pod njim. Višje kot se posameznik pomika po družabnih krogih, tem bolj upada emocionalna intenzivnost odnosa in enako velja za frekvenco stikov.

Dunbarjevo število je torej osnovano na naslednjih predpostavkah:

- Skupina posameznikov temelji na neposredovanih⁷ (*face-to-face*) interakcijah.
- Skupina mora imeti zelo velik motiv za vzdrževanje družbene kohezije, na podlagi česar je Dunbar (1993) dokazoval, da člani kar 42 % časa namenijo medsebojnemu druženju. Posledica tega je, da so vsi medosebni odnosi poznani vsem članom skupine (vsak ve vse o vsakem).

⁷ V slovenski literaturi sta se za prevod angleškega izraza *face-to-face communication* uveljavili sintagmi *neposredna komunikacija* oziroma *komunikacija v živo*. Menim, da je boljši prevod tega izraza *neposredovana komunikacija*. Bistveno pri *face-to-face* komunikaciji je, da akterji ne uporabljajo posrednikov oziroma medijev. Po drugi strani pa podobno, kot velja za *face-to-face* komunikacijo, da akterji komunicirajo drug z drugim brez posrednikov (*neposredno*), velja tudi za komunikacijo, ki poteka preko IKT. Poleg tega obe komunikaciji (*lahko*) potekata v realnem času (*v živo*) oziroma na sinhron način. Po mojem mnenju je ključni element razlikovanja med obema vrstama komunikacije uporaba posrednika oz. medija. Zato v tem delu uporabljam izraza *neposredovana (face-to-face)* in *posredovana (preko IKT) komunikacija*.

Na podlagi obeh predpostavk lahko postavim sklep, da njegove ugotovitve veljajo za predindustrijske, delno pa tudi za industrijske družbe, ki delujejo na lokalnem oziroma globalnem nivoju, in jih ni mogoče aplicirati na današnjo (globalno) družbo, za katero velja popolnoma drugačna logika delovanja od predhodnih. Pri tem imajo ključno vlogo predvsem spremembe na področju komunikacije, ki je pomemben del družabnih dinamik. Poleg tega so raziskovalci, ki se ukvarjajo z velikostjo socialnih omrežij, prišli do drugačnih števil kot Dunbar (1993, 2010). Med njimi so najpogostejše omenjane empirične študije na primeru ZDA (Bernard et al., 1987; McCarty et al., 2001), na podlagi katerih ima povprečen Američan v svojem socialnem omrežju 290 enot, kar je skoraj enkrat več od Dunbarjevega števila. Ob tem je potrebno izpostaviti, da so omenjene študije potekale ob koncu prejšnjega tisočletja, to je pred pojavom in množično uporabo IKT. V tem je tudi eden izmed vidnejših razlogov, da je aplikacija predstavljenih števil zgornje meje enot v socialnem omrežju na SNS (npr. Facebook) z določenih vidikov vprašljiva. Iz Dunbarjevih (1993, 2010) teoretiziranj in omenjenih empiričnih študij (Bernard et al., 1987; McCarty et al., 2001) gre namreč razumeti, da so v število 150 oziroma 290 zajeti posamezniki, s katerimi je akter trenutno v odnosu, medtem ko uporabniki SNS na svoje sezname »prijateljev« uvrščajo ljudi iz različnih obdobj svojega življenja. Z nekaterimi niti ni nujno, da so še v (aktivnem) odnosu, kot tudi ni nujno, da je med njimi sploh kdaj bil kakršenkoli odnos. Lahko bi rekel, da so tovrstni sezname namenjeni pregledu stikov posameznika v daljšem časovnem obdobju in v tem smislu so tudi razvijalci aplikacije Facebook prenovili njen profil ter ga preimenovali v časovnico (*timeline*)⁸.

Povprečno število »prijateljev« med uporabniki aplikacije Facebook je leta 2009 znašalo 120 (Marlow, 2009), v letu 2011 pa 190 (Ugander et al., 2011). Vzdrževanje tako velikega omrežja (konstantnih) povezav preko tovrstne opreme je za akterja s psihološkega in časovno-stroškovnega vidika igra s pozitivno vsoto, saj jim v tovrstne stike ni potrebno vlagati toliko napora, kot bi ga morali v primeru, če bi vezi ohranjali na »konvencionalen« način. Kakorkoli banalno morda zveni, ampak že avtomatiziran opomnik o datumu rojstnega dne »prijatelja«, ki ga omogoča aplikacija Facebook, lahko pomembno prispeva k ohranjanju stika oziroma določenega odnosa med dvema uporabnikoma. Vendar ko je govor o številu članov tovrstnih omrežij, se je potrebno zavedati, da so motivi za njihovo dodajanje oziroma potrjevanje prošelj zelo različni. Kar dejansko pomeni, da lastniki posameznih profilov z določenim številom »prijateljev« niso nujno v stikih oziroma ni nujno, da med njimi poteka kakršnakoli komunikacija.

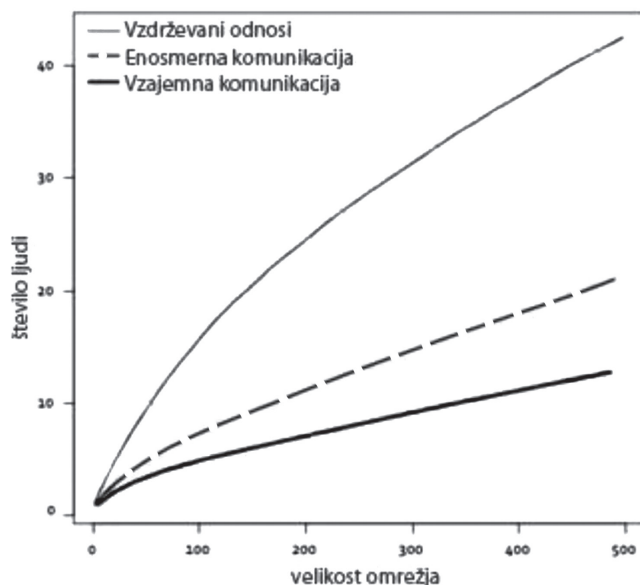
⁸ Novo podobo in funkcijo aplikacije Facebook so oglaševali z geslom »Povej svojo življenjsko zgodbo z novim profilom«.

Podrobnejši vpogled v dinamiko stikov med uporabniki aplikacije Facebook daje študija, ki jo je izvedel Marlow (2009). In sicer je komunikacijo med naključnim vzorcem⁹ uporabnikov te aplikacije na podlagi 30-dnevnega opazovanja razdelil v naslednje kategorije:

- vsi prijatelji: največji delež omrežja akterja, ki sestoji iz vseh posameznikov, ki jih je potrdil kot »prijatelje«;
- vzajemna komunikacija: oba uporabnika si izmenjata sporočila in drug od drugega prejmeta odgovore;
- enosmerna komunikacija: uporabnik pošlje eno ali več sporočil »prijatelju«, pri čemer ni pomembno, ali je šlo za reciprociteto;
- vzdrževani odnosi: uporabnik sledi informaciji o »prijatelju«, pri čemer ni pomembno, ali je prišlo do dejanske komunikacije. Slediti informaciji v tem kontekstu pomeni bodisi klikniti na vsebino, ki je prikazana v Facebookovi storitvi Novice, bodisi več kot enkrat obiskati »prijateljev« profil.

Za vsako izmed teh kategorij uporabnikov je Marlow (prav tam) izračunal velikost aktivnega omrežja in ga prikazal v grafu 1.

Graf 1: VELIKOST AKTIVNEGA OMREŽJA UPORABNIKA APLIKACIJE FACEBOOK

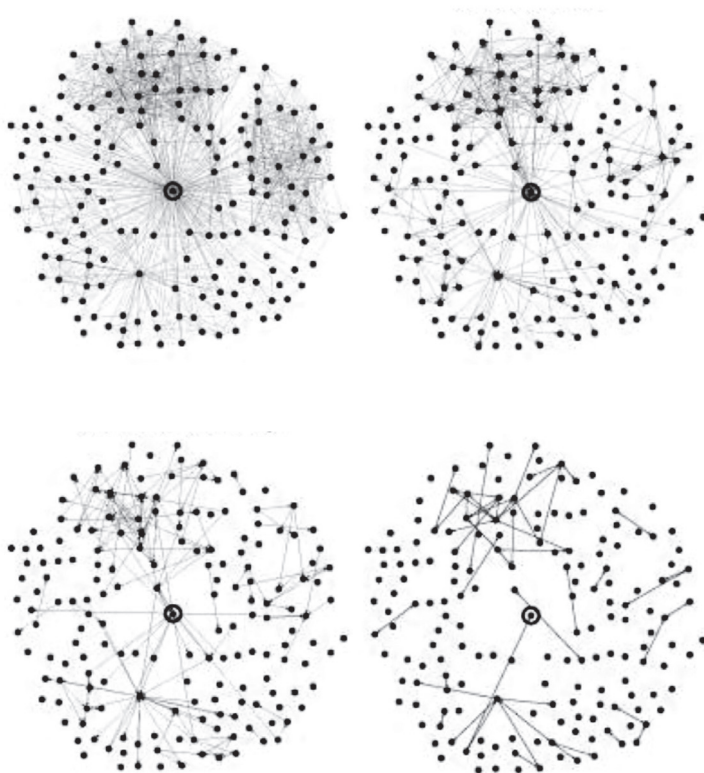
Vir: Marlow (2009)

⁹ Autor nikjer izrecno ne navede velikosti vzorca.

Na podlagi grafa 1 lahko naredim naslednje zaključke: (1) število »prijateljev« uporabnikov Facebooka, s katerimi so v aktivnem stiku, je za 2- do 2,5-krat manjše od tistih, s katerimi so pasivno povezani; (2) tudi uporabniki, ki imajo veliko število »prijateljev« (npr. 500), v splošnem aktivno komunicirajo z med 10 in 20 posamezniki, pasivno¹⁰ pa jih spremljajo manj kot 50; (3) kljub temu, da število prijateljev eksponentno narašča, intenzivnost komunikacije ne preseže 20 »prijateljev«, kar pomeni, da z naraščanjem števila »prijateljev« ne narašča tudi intenzivnost komunikacije.

Prevod relativno velikega socialnega omrežja v dejanski vzorec aktivnejših socialnih interakcij je veliko lažje prikazati na primeru posameznega uporabnika, kar je predstavljeno na sliki 4.

Slika 4: PRIKAZ ŠTEVILA ENOT, S KATERIMI JE V STIKU UPORABNIK APLIKACIJE FACEBOOK, GLEDE NA TIP INTERAKCIJE

Vir: Marlow (2009)

¹⁰ V tem kontekstu pasivno spremljanje pomeni, da posamezniki sledijo dogajanju svojih »prijateljev« s tem, da zgolj berejo njihove objave.

Na sliki 4 so prikazane vezi med akterjem (egom) in vsemi njegovimi »prijatelji« (alterji). Omrežje na levi strani sestoji iz vezi med vsemi »prijatelji« uporabnika, na ostalih treh primerih istega omrežja pa je razvidno, kako to število vezi upada na podlagi prej predstavljenih kriterijev (vzdrževani odnosi, enosmerna komunikacija in vzajemna komunikacija). Prikazani podatki so zanimivi, ker kažejo, v katero smer se nagiba trend upravljanja medosebnih odnosov preko SNS. Kot sem že predhodno nakazal, gre pri tem večinoma za površinsko povezovanje s posamezniki, s katerimi so uporabniki bodisi nekoč bili, bodisi so trenutno v določenem odnosu, ali pa med njimi celo nikoli ni bilo nikakršnega odnosa, obstaja pa možnost, da se bo nekoč v prihodnosti morda vzpostavil (zaradi koristi). Takšne vezi, ki so tehnološko mogoče in v nekaterih primerih tudi vzpostavljene (npr. sprejete neznanca za »prijatelja« preko SNS), ampak še niso družabno aktivirane, Haythornthwaite (2005) poimenuje latentne.

IKT v prvi vrsti odpravljajo prostorske in teritorialne ovire, s čimer med drugim ustvarjajo razmere za zbliževanje posameznikov na globalni ravni. »Nova informacijska tehnologija vedno učinkoviteje premaga *prostor kot oviro* in vodi v *univerzalno dostopnost oz. ubikviteto informacij*« (Mlinar, 1994: 85), pri čemer lahko dodam, ne zgolj informacij, ampak tudi medosebnih stikov družbenih akterjev. V tem kontekstu je po Mlinarju (prav tam) mogoče opazovati dve značilni dimenziji spreminjanja družbeno-prostorskega konteksta: (1) vedno večji domet in (2) odpravljanje (slabitev) posrednikov. V kombinaciji socialnih omrežij in IKT se to dvojje kaže predvsem: (1) v povečevanju dometa stikov med posamezniki in (2) glede na aplikacije, ki jih posamezniki uporabljajo pri »mreženju« oziroma medsebojnem povezovanju, se povečuje delež direktno vzpostavljenih (brez posrednikov) povezav med uporabniki. Ta dva učinka naj bi v praksi pomenila, da smo zaradi intenzivne uporabe IKT med seboj tudi vse bolj povezani.

Šest stopenj ločenosti na lokalni in globalni ravni

Glede na to, da IKT v današnji družbi omogočajo relativno veliko stopnjo povezanosti uporabnikov, kot tudi dokaj enostavno vzdrževanje njihovih (velikih) socialnih omrežij, se kar sama od sebe postavljajo vprašanja, kot so: Ali pripadamo ločenim družbenim svetovom, ki delujejo simultano, ampak neodvisno, kar pomeni, da sta si katerakoli posameznika kjerkoli na svetu relativno blizu glede na socialne vezi? Ali smo vsi medsebojno povezani v ogromno socialno omrežje? Kakšna je verjetnost, da se dva naključno izbrana posameznika med seboj poznata? S temi vprašanji sta se pred desetletji prva ukvarjala Travers in Milgram (1969), ki sta izvedla odmeven eksperiment, katerega primarni namen je bil poiskati odgovor na t.i. problem majhnega sveta (*small-world problem*). Ideja, ki stoji za to sintagmo, je, da svet

postane majhen, ko nanj gledamo z vidika števila korakov, ki so potrebni, da določena oseba pride do katerekoli druge osebe na svetu. Eksperiment Traversa in Milgrama (1969) je bil zastavljen tako, da sta naključno izbrala 269 posameznikov, od teh jih je 196 živel v mestu Omaha (Nebraska), ostali pa v Bostonu (Massachusetts) in njegovi okolici, ter vsakemu izmed njih poslala pismo, v katerem je bilo ime in naslov borznega posrednika iz Bostona. Sodelujoči so morali na spremni dopis napisati osebne podatke ter pismo poslati prijatelju ali znancu, za katerega so menili, da ga bo dostavil čim bližje ciljni osebi – borznemu posredniku. Ideja eksperimenta je bila na podlagi analize seznama imen iz pisem, ki pridejo na cilj, ugotoviti, kako blizu sta si naključno izbrana posameznika iz vzhodnega in zahodnega dela ZDA. Izmed vseh poslanih pisem jih je na cilj prispelo 64 (29%), in to v 5,2 korakih.¹¹ Ena izmed bolj izstopajočih ugotovitev eksperimenta je bila, da so skoraj polovico (48%) paketov ciljni osebi izročili trije ljudje. Na podlagi tega sta avtorja ugotavljala, da »šest stopenj ločenosti« ne pomeni, da je vsak povezan z vsakim preko petih korakov, ampak da je manjše število ljudi povezano z vsemi drugimi preko nekaj korakov. V tem smislu je ta eksperiment opozoril na obstoj bližnjic v globalnem prijateljskem omrežju, ki nas vse skupaj povezuje v enotno družbo. Ne nazadnje so iz tega eksperimenta vzniknili tudi drugi zanimivi poskusi, ki se navezujejo na popularno kulturo, kot je na primer »Six degrees of Kevin Bacon«¹², kjer lahko vsak posameznik poskuša v manj kot šestih stopnjah povezati kateregakoli igralca na svetu z igralcem Kevinom Baconom. Slednji je relativno mlad igralec, ki je igral že v velikem številu raznovrstnih filmov, kar pa ne velja za starejšo generacijo filmskih igralcev, specializiranih za določene žanre (npr. John Wayne za vesterne), kar v tem kontekstu pomeni, da so delali iste filme z bolj ali manj istimi soigralci. Takšno pravilo v globaliziranem svetu ne velja več za skoraj nobeno področje vsakdanjega življenja. Današnji posamezniki namreč pripadajo različnim družbenim svetovom (Wellman in Raine, 2012) tako v zasebni kot tudi v javni/profesionalni sferi, za katere ni nujno, da so med seboj povezani. Z vidika povezanosti posameznikov se svet nedvomno manjša, namreč določene vezi med njimi, ki bi še pred nekaj desetletji izzvenele, so sedaj s pomočjo IKT še vedno aktivne ali pa jih je mogoče na dokaj enostaven način reaktivirati. Poleg tega tovrstna tehnologija akterjem omogoča vzdrževanje večjih socialnih omrežij na dokaj enostaven način. Po mojem mnenju sta to dva ključna vzroka, ki prispevata k zmanjševanju

¹¹ Iz te ugotovitve je nato izšla popularna sintagma »šest stopenj ločenosti« (*six degrees of separation*). Prvi, ki je prišel na to idejo, je bil popularen madžarski pisatelj Frigyes Karinthy v kratki zgodbi iz leta 1929 z naslovom *Verige* (*Láncszemek*). Njegovo zgodbo je leta 1990 John Guare predelal v predstavo z naslovom *Six degrees of separation*, ki ji je leta 1993 sledil še istoimenski film.

¹² Primeri te igre so dostopni na spletnih straneh: <http://findthebacon.com/>, <http://oracleofbacon.org/> in <http://www.thekevinbacongame.com/>.

števila korakov, ki so potrebni, da določena oseba pride do katerekoli druge na svetu.

V zadnjem času so bile izvedene raziskave, ki so »problem majhnega sveta« preučevale na primeru uporabnikov servisov za hipno sporočanje (MSN) oziroma SNS (Facebook). Leskovec in Horvitz (2008) sta en mesec opazovala 30 milijard pogovorov med vsemi takratnimi uporabniki (240 milijonov) aplikacije MSN. Med drugim sta prišla do ugotovitve, da sta dva naključna uporabnika te storitve med seboj oddaljena 6,6 korakov, in to na planetarni ravni. Podobno raziskavo so opravili tudi Backstrom et al. (2012), in sicer na primeru vseh aktivnih uporabnikov Facebooka, kar je takrat znašalo 721 milijonov posameznikov in 69 milijard povezav med njimi. Avtorji so prišli do po svoje logične ugotovitve, da se z rastjo števila uporabnikov manjša število korakov, potrebnih, da jih naključno povežemo med seboj. In sicer je po njihovih izračunih 99,6% vseh parov uporabnikov povezanih s 6 koraki, medtem ko je časovna primerjava pokazala, da je bila leta 2008 povprečna razdalja med dvema naključno izbranim uporabnikoma Facebooka 5,28, leta 2012 pa 4,74 koraka (slika 5).

Slika 5: ŠTEVILO KORAKOV MED DVEMA NAKLJUČNO IZBRANIMA UPORABNIKOMA FACEBOOKA V OBDOBJU 2008–2012

Vir: <http://www.telegraph.co.uk/>

Backstrom et al. (prav tam) so preučili tudi povezave uporabnikov znotraj posameznih držav, pri čemer so ugotovili, da (ne glede na državo) med njimi stopnja ločenosti še bolj upade, tako da je večina parov akterjev med seboj ločena zgolj za 3 korake. Na podlagi tega avtorji sklepajo, da so uporabniki Facebooka po eni strani zelo dobro povezani – v smislu, da lahko dosežejo kogarkoli preko relativno majhnega števila korakov – po drugi strani

pa so zelo lokalno grupirani, saj velika večina njihovih povezav izvira iz lokalnega okolja (84 % vseh povezav je med uporabniki znotraj iste države). Ugotovitev, da se uporabniki IKT v kibernetnem prostoru povezujejo predvsem s posamezniki iz lokalnega okolja, ni prav nova, saj jo zasledimo v vrsti študij (npr. Horrigan, 2001; Wellman et al., 2002; Hampton in Wellman, 2003; Quan-Haase in Wellman, 2002; Boase et al., 2006; Hampton, Sessions in Her, 2011), nedvomno pa to potrjuje tezo Borje in Castellsa (1997), da je večina človeških izkušenj lokalnih, tako v teritorialnem kot tudi v kulturnem smislu. IKT so socialnim omrežjem omogočile širitev na globalno raven. Vendar za razliko od večine sodobnih avtorjev, ki teoretizirajo o intenzivnem globalnem povezovanju posameznikov, empirične študije kažejo, da se uporabniki IKT med seboj (še vedno) povezujejo večinoma na lokalni in ne toliko na globalni ravni. Na podlagi tega lahko razmišljam v smeri, da ima v primeru medosebnih odnosov še vedno pomembno vlogo fizična bližina akterjev oziroma ti večinoma temeljijo na lokalnem kontekstu. V tem smislu je aktualna tudi diskusija o velikosti socialnih omrežij današnjih posameznikov, vendar kot je razvidno iz predstavljenih raziskav, v zvezi s tem (še) ni enoznačnega odgovora. Vsekakor pa ne velja, da imajo v povprečju uporabniki IKT veliko večja socialna omrežja v primerjavi z neuporabniki. Glede na podatke empiričnih raziskav (npr. Hlebec, Lozar Manfreda in Vehovar, 2006) je razlika med povprečno velikostjo omrežja uporabnika in neuporabnika storitev interneta relativno majhna v korist prvega, je pa za uporabnike IKT bolj verjetno, da v svojem socialnem omrežju posedujejo več tesnih vezi kot neuporabniki (Horrigan, 2001; Boase et al., 2006). Nedvomno je prednost sodobnih raziskav socialnih omrežij v tem, da moderna tehnologija omogoča zajemanje in obdelovanje ogromnih količin podatkov na globalnem nivoju. Po drugi strani pa imajo tovrstne raziskave tudi določene slabosti, med katerimi izstopata predvsem dve: (1) vanje so vključeni zgolj posamezniki, ki uporabljajo IKT, in (2) v analizah se (še) ne razlikuje vrst vezi med akterji, ampak se upošteva zgolj, kdo s kom komunicira v opazovanem obdobju. Predvsem zaradi teh pomanjkljivosti njihovih ugotovitev ni mogoče sploševati.

Sklep

V prispevku sem medsebojno povezal dve družbeni entiteti, in sicer socialna omrežja ter IKT.

Slednje so nepogrešljiv element današnje družbe, lahko celo rečem, da je ta v veliki meri rezultat njihove intenzivne (upo)rabe. V tem smislu sem v razpravi izhajal iz tega, da odnosi in procesi med posamezniki vse bolj temeljijo na omrežjih, ki se vzpostavljajo preko IKT. Vpliv te tako imenovane omrežne logike delovanja se namreč kaže v vseh dimenzijah družbenega

življenja, kar po Mlinarju (1994) lahko odkrivamo v spreminjanju oziroma prehajanju od togih k fleksibilnim družbenim strukturam, pa vse do razkroja teh struktur (destruktuiranje). Takšno prehajanje je po njegovem mišljenju izraz tako večje različnosti med posamezniki (težnja k edinstvenemu) kot tudi vsesplošno sprejetih standardov, ki omogočajo pretok v globalnih omrežjih. Podobno kažejo tudi ugotovitve, predstavljene v tem prispevku, in sicer da četudi je v širši družbi prisotna tendenca k individualizmu, se posamezniki (intenzivno) povezujejo oziroma komunicirajo preko IKT. V primerjavi s prejšnjimi družbenimi oblikami so ti stiki po eni strani bolj frekventni, po drugi strani pa imajo nižjo kvalitativno vrednost. Na takšnih temeljih lahko sklepam, da v današnji družbi prevladuje posebna vrsta solidarnosti med posamezniki, ki jo, če uporabim Durkheimov pojasnjevalni aparat, lahko poimenujem kar neomehanska solidarnost.

Kot sem že predhodno nakazal, lokalno-globalna logika delovanja IKT izpodkopava teritorialno organizacijo družbe, saj akterjem omogoča delovanje v okviru sistemov, ki niso primarno določeni s fizičnim prostorom. »Prostorska bližina vedno manj določa in pojasnjuje tudi *družbeno bližino* ali *družbeno distanco*« (Mlinar, 1994: 102). Kot ugotavlja Mlinar (prav tam), se je teritorialnost v predmoderni družbi jasno izražala kot alternativna izključnost posameznih lokacij ali skupnosti fizičnega prostora. Vse bolj intenzivna uporaba IKT tudi takšno izključnost vse bolj presega, kar se med drugim kaže v postopnem ločevanju fizičnega in družbenega prostora. Ena izmed opaznejših posledic tega ločevanja je oteženo razlikovanje med akterji, ki so »tukaj«, in tistimi, ki so »tam«, ter med »biti osamljen« in »biti v družbi«. Z omenjenima razlikovanjema se v svojem zadnjem delu ukvarja tudi Turkle (2011). Avtorica te nove okoliščine poimenuje osamljeni skupaj (*alone together*), s čimer ponazori dejstvo, da so današnji posamezniki pri komuniciranju preko IKT zgolj fizično prisotni na določenem kraju, za ostale prisotne se pa ne zmenijo. Po njenih opažanjih je za te posameznike pomembno, da so kljub fizičnemu premikanju povezani s svojim osebnim omrežjem oziroma da preko IKT s seboj nosijo socialno omrežje. Slednje pomeni, da doma emocionalno in družabno nikoli ne zapustijo. Lahko bi rekel, da današnji posamezniki živijo v neke vrste medijskem balončku, saj medsebojna povezanost ni (več) odvisna od časovno-teritorialnih ovir, temveč od dometa komunikacijskih tehnologij, ki jih uporabljajo.

Predstavljeno stanje na področju povezovanja posameznikov preko IKT hkrati nakazuje tudi smer nadaljnjega razvoja deteritorializacije družbene organizacije. Pri tem imam v mislih predvsem izvajanje družbenih praks brez časovno-teritorialne omejenosti. Večina avtorjev v zvezi s tem izpostavlja posredno in neposredno širjenje prostorskih okvirov družbenega življenja ter sočasno povečevanje njegove raznovrstnosti, medtem ko ločitev fizičnega in družbenega prostora v tem kontekstu ni deležna podrobnejše

obravnavo, čeprav bi si jo zaslužila. Prišli smo namreč do točke, ko vsakdanje družbene dinamike zahtevajo ponovno interpretacijo konvencionalnih družbenih odnosov ter procesov, in sicer v razmerah današnje družbe, ki jo vodi logika delovanja IKT.

LITERATURA

- Backstrom, Lars, Paolo Boldi, Marco Rosay, Johan Ugander in Sebastiano Vigna (2012): Four Degrees of Separation. Dostopno preko <http://arxiv.org/pdf/1111.4570v3.pdf>, 7. 5. 2013.
- Bakardjieva, Maria (2003): Virtual togetherness: An everyday-life perspective. *Media Culture Society* 25: 291–313.
- Bauman, Zygmunt (2009): *Fluidna ljubav: o krhkosti ljudskih veza*. Novi Sad: Mediterran.
- Berger, Peter in Thomas Luckmann (1988): *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bernard, Russel, Gene Shelley in Peter Killworth (1987): How much of a network does the GSS and RSW dredge up? *Social Networks* 9: 49–61. Dostopno preko <http://nersp.nerdc.ufl.edu/~ufruss/documents/network%20dredging.pdf>, 7. 5. 2013.
- Boase, Jeffrey (2008): Personal networks and the personal communication system. Using multiple media to connect. *Information, Communication & Society* 11 (4): 490–508.
- Boase, Jeffrey, John Horrigan, Barry Wellman in Lee Rainie (2006): The strength of internet ties. The internet and email users in maintaining their social networks and provide pathways to help when people face big decisions. PEW Internet & American Life Project, Washington. Dostopno preko <http://www.pewinternet.org>, 19. 3. 2005.
- Borja, Jordi in Manuel Castells (1997): *Local and global. The management of cities in the information age*. London: Earthscan Publications Ltd.
- boyd, danah (2006): The significance of social software. V Thomas Burg in Jan Schmid (ur.), *Blog Talks Reloaded. Social Software – Research & Cases*, 15–30. Norderstedt: Books on Demand.
- Burt, Ronald (1992): *Structural holes. The social structure of competition*. Cambridge: Harvard University Press.
- Castells, Manuel (1996): *The rise of the network society. The information age: economy, society and culture. Volume I*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Chua, Vincent, Julia Madej in Barry Wellman (2011): Personal communities: The world according to me. V John Scott in Peter Carrington (ur.), *Sage Handbook of Social Network Analysis*, 101–115. Los Angeles: SAGE Publications Ltd.
- Castilla, Emilio, Hokyu Hwang, Ellen Granovetter in Mark Granovetter (2000): Social networks in silicon valley. V Lee Chomg-Moon, William Miller, Marguerite Hancock in Henry Rowen (ur.), *The Silicon Valley Edge*, 218–247. Stanford: Stanford University Press.
- Dunbar, Robin (2010): How many friends does one person need? Dunbar's

- number and other evolutionary quirks. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Dunbar, Robin (1993): Co-Evolution of neocortex size, group size and language in humans. *Behavioral and Brain Sciences* 16 (4): 681–735. Dostopno preko <http://www.uvm.edu/~pdodds/files/papers/others/1993/dunbar1993a.pdf>, 7. 5. 2013.
- Goffman, Erving (1959): *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor Books.
- Granovetter, Mark (1973): The strenght of weak ties. *American Journal of Sociology* 78 (6): 1360–1380.
- Gladwell, Malcolm (2004): *Prelomna točka. Kako imajo lahko majhne stvari velike posledice*. Ljubljana: Orbis.
- Hampton, Keith, Lauren Sessions in Eun Her (2011): Core networks, Social isolation and new media: How internet and mobile phone use is related to network size and diversity. *Information, communication & society* 14 (1). Dostopno preko <http://www.mysocialnetwork.net/downloads/iCS18.pdf>, 7. 5. 2013.
- Hampton, Keith, Oren Livio in Lauren Sessions (2010): The social life of wireless urban spaces: Internet use, social networks and the public realm. *Journal of Communication* 60: 701–722.
- Hampton, Keith in Barry Wellman (2003): Neighboring in Netville: How the internet supports community and social capital in a wired suburb. *City and Community* 2 (4): 277–311.
- Haythornthwaite, Caroline (2005): Social networks and internet connectivity effects. *Information, Communication & Society* 8 (2): 125–147.
- Hill, Russell in Robin Dunbar (2002): Social Network size in humans. *Human nature*, 14 (1): 53–72.
- Hlebec, Valentina, Katja Lozar Manfreda in Vasja Vehovar (2006): The social support networks of internet users. *New Media Society* 8 (9): 9–32. Dostopno preko <http://nms.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/1/9>, 9. 10. 2007.
- Horrigan, John (2001): Online communities: Networks that nurture long-distance relationships and local ties. Pew Internet & American Life Project. Dostopno preko <http://www.pewinternet.org>, 9. 8. 2008.
- Iglič, Hajdeja (1988): Ego-centrične socialne mreže. *Družboslovne razprave* 5 (6): 82–92.
- Jones, Steven (1998): The internet and its social landscape. V Steven Jones (ur.), *Virtual Culture. Identity & Communication in Cybersociety*, 7–35. London: SAGE Publications.
- Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: FDV.
- Lenarčič, Blaž (2010): *Socialni kapital v virtualnih skupnostih*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Leskovec, Jure in Eric Horvitz (2008): Planetary-Scale Views on a Large Instant-Messaging Network. International World Wide Web Conference Committee (IW3C2). Dostopno preko <http://www.cs.cmu.edu/~jure/pubs/msn-www08.pdf>, 7. 5. 2013.
- Meyrowitz, Joshua (1985): *No sense of place. The impact of electronic media on social behavior*. Oxford: University Press.

- Marlow, Cameron (2009): Maintained Relationships on Facebook. Dostopno preko http://www.facebook.com/note.php?note_id=55257228858, 7. 5. 2013.
- Mc Carty, Christopher, Peter Killworth, Bernard Russel, Eugene Johnsen in Gene Sheley (2001): Compared two methods for estimating network size. *Human Organization* 60 (1): 28–39. Dostopno preko <http://nersp.osg.ufl.edu/~ufruss/documents/Two.Methods.pdf>, 7. 5. 2013.
- Mlinar, Zdravko (1994): *Individuacija in globalizacija v prostoru*. Ljubljana: SAZU.
- Miller, George (1956): The Magical Number Seven, Plus or Minus Two. Some Limits on Our Capacity for Processing Information. *Psychological Review* 101 (2): 343–352. Dostopno preko <http://www.psych.utoronto.ca/users/peterson/psy430s2001/Miller%20GA%20Magical%20Seven%20Psych%20Review%201955.pdf>, 7. 5. 2013.
- Pescosolido, Bernice in Beth Rubin (2000): The web of group affiliations revisited: Social life, postmodernism and sociology. *American Sociological review* 65: 52–76.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Quan-Haase, Anabel in Barry Wellman (2004): How does the internet affect social capital. V Marleen Huysman in Volker Wulf (ur.), *Social capital and information technology*, 113–135. Cambridge: MIT Press.
- Rainie, Lee in Barry Wellman (2012): *Networked. The new social operating system*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Rosen, Christine (2007): Virtual Friendship and the New Narcissism. *The new Atlantis, Journal of Technology and society* 17. Dostopno preko <http://www.thenewatlantis.com/publications/virtual-friendship-and-the-new-narcissism>, 7. 5. 2013.
- Simmel, Georg (1993): *Temeljna vprašanja sociologije (Individuum in družba)*. Ljubljana: ŠKUC Filozofska Fakulteta. *Studia Humanitatis*.
- Simmel, Georg (1903): The Metropolis and mental life. Dostopno preko http://www.blackwellpublishing.com/content/bpl_images/content_store/sample_chapter/0631225137/bridge.pdf, 19. 3. 2013.
- Spencer, Liz in Ray Pahl (2006): *Rethinking friendship. Hidden solidarities today*. United Kingdom: Princeton University Press.
- Tönnies, Ferdinand (1999): *Skupnost in družba. Temeljni pojmi čiste sociologije*. Ljubljana: FDV.
- Travers, Jeffrey in Stanley Milgram (1969): An Experimental study of the small world problem. *Sociometry* 32 (4): 425–443.
- Trček, Franc (2012): Postranzicijska razvojna uspešnost v delovnem okolju Mestne občine Koper? *Annales*, 22 (1): 249–260.
- Turkle, Sherry (2011): *Alone together. Why we expect more from technology and less from each other*. Philadelphia: Basic Books.
- Ugander, Johan, Brian Karrer, Lars Backstrom in Cameron Marlow (2011): The Anatomy of the Facebook Social Graph. Dostopno preko <http://arxiv.org/pdf/1111.4503v1.pdf>, 7. 5. 2013.
- Wellman, Barry (2001): Physical place and cyberplace: the rise of personalized networking. *International Journal of Urban and Regional Research* 25: 227–252.

- Dostopno preko <http://www.chass.utoronto.ca/~wellman/publications/individualism/ijurr3a1.htm>, 8. 8. 2007.
- Wellman, Barry (1996): Are personal communities local? A dumptarian reconsideration. *Social Networks* 18 (4): 347-354.
- Wellman, Barry, Jeffrey Boase in Wenhong Chen (2002): The networked nature of community: Online and offline. *It&Society* 1 (1): 151-165.
- Yuan, Connie in Geri Gay (2006): Homophily of network ties and bonding and bridging social capital in computer-mediated distributed teams. *Journal of Computer-Mediated Communication* 11 (4). Dostopno preko <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue4/yuan.html>, 14. 3. 2008.
- Zhao, Shanyang (2006): The internet and the transformation of the reality of everyday life: Toward a new analytic stance in sociology. *Sociological Inquiry* 76 (4): 458-474.
- Zhao, Shanyang (2003): Toward a taxonomy of copresence. *Presence* 12 (5): 445-455. Dostopno preko http://astro.temple.edu/~bzhao001/Taxonomy_Copresence.pdf, 7. 5. 2013.
- Zhao, Shanyang in David Elesh (2008): Copresence as 'being with'. *Information, Communication & Society* 11 (4): 565-583. Dostopno preko <http://astro.temple.edu/~bzhao001/Copresence%20As%20Being%20With.pdf>, 7. 5. 2013.